

Patru evaluări ale tranziției¹

Cătălin Zamfir²

Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Sursa: Revista Inovația Socială nr. 2/2014 (iulie-decembrie)

URL stabil: <http://www.inovatiасociala.ro/articol/133/>

Publicată de: Institutul de Cercetare a Calității Vieții

Revista Inovația Socială este o revistă online creată în cadrul proiectului „Inovația Socială - Factor al dezvoltării socio-economice”, proiect coordonat de Prof.dr. Cătălin Zamfir în cadrul Institutului de Cercetare a Calității Vieții. Această revistă utilizează politica liberului acces la conținut, pornind de la principiul conform căruia cercetarea deschisă publicului sporește schimbul global de cunoaștere. Inovația socială este o revistă electronică pe care cititorii o pot urmări pe măsură ce este scrisă și pe care o pot scrie ei înșiși. Revista va avea o apariție bianuală, dar fără a avea o dată de apariție, ci un interval în care este scrisă. Astfel, în lunile ianuarie-iunie va fi scris primul număr, iar în lunile iulie-decembrie va fi scris cel de-al doilea număr. În perioada respectivă, pe platforma online vor fi publicate în timp real contribuțiile și dialogurile generate între cititori și contribuitori.

Prin accesarea articolelor din arhiva Revistei Inovația Socială indicați acceptarea termenilor și condițiilor de utilizare care sunt disponibile la adresa <http://www.inovatiасociala.ro/> care indică, în parte, faptul că puteți utiliza copiile articolelor doar pentru utilizare personală, necomercială. Vă rugăm să contactați redacția pentru alte tipuri de utilizare la adresa contact@inovatiасociala.ro.

Orice copie a materialelor din Revista Inovația Socială trebuie să conțină aceeași notă de drepturi legale, așa cum apar acestea pe ecran sau tipărite.

¹ Acest studiu este prima parte a unui studiu mai larg leșirea din tranziție. Spre o nouă teorie a tranziției. Partea a doua va fi publicată în numărul viitor. Această variantă este supusă discuției pentru a obține un feedback.

²catalin.basarab@gmail.com

Patru evaluări ale tranziției

Cătălin Zamfir

Revoluția din 1989 a creat o nouă speranță istorică: dacă nu într-un an sau doi, cu siguranță într-un viitor apropiat România va fi o țară democratică și prosperă, apropiată de standardele occidentale. În primul document strategic, elaborat de *Comisia guvernamentală pentru elaborarea programului de tranziție la economia de piață în România*, publicat în mai 1990, se formula ca obiectiv **”chiar în cursul tranziției și nu ulterior, să se atingă un nivel comparabil cu media europeană la indicatorii sociali de bază.”**³

Anul acesta s-au împlinit 25 ani de la Revoluția din 1989. România a parcurs un proces profund de schimbări desemnat prin termenul de *tranziție*. Este momentul să facem o evaluare a ce s-a întâmplat în acești ani, pentru a ști ce opțiuni avem pentru viitor.

Evaluarea rezultatelor celor 25 de ani de tranziție o fac actorii sociali: **specialiștii tranziției, populația**, dar și **datele** oferite de instituțiile specializate; specialiștii români din științele social-economice au considerat că este de datoria lor să publice propriile lor evaluări.

Specialiștii tranziției

Puncte esențiale ale strategiei elaborată în Mai 1990 au fost complet abandonate. Dincolo de marea varietate a modului în care diferiți specialiști angajați în promovarea programului tranziției, se poate identifica un pattern general care ar putea fi rezumată astfel:

1. Direcția tranziției a fost definită corect prin **obiectivul tranziției** - realizarea unei societăți bazate pe democrație pluripartidistă și o economie bazată pe piața liberă și proprietate privată - trebuie luat ca un dat dincolo de orice discuție.

2. Strategia/concepția tranziției a fost corectă: ceea ce s-a numit *terapia de șoc*; în punctele sale esențiale, concepția schimbării sociale a fost bună.

3. Rezultatele tranziției. Obiectivele tranziției, cu unele ezitări și distorsiuni datorită mai ales factorului uman (capacitate limitată, intervenția unor interese particulare), sunt în linii generale realizate. Un alt rezultat al tranziției este cristalizarea unei noi clase sociale, **capitaliștii**, clasă socială vitală pentru sistemul economic bazat pe proprietate privată. În plus, ne-am integrat în UE și în NATO. Putem concluda: *tranziția a fost un succes*. Avem deja o nouă structură economică, privatizată, noi instituții, în primul rând un nou tip de stat, care trebuie desigur perfecționat, o nouă configurație socială de clasă care va fi principalul motor al dezvoltării viitoare a României.

4. Costul social al tranziției. Strategia din 1990 prevedea efecte sociale negative inevitabile, dar se programa ca tranziția să se desfășoare „în condițiile unui program de protecție socială eficace a grupurilor defavorizate, unui nivel acceptabil de asigurare socială a întregii colectivități și promovării unei politici coerente, care să asigure **creșterea treptată, dar efectivă, a standardului de viață, a calității vieții.**”⁴ Tranziția a fost altfel decât cea programată: grea, mai ales pentru populație. **Costul social** a fost apreciabil, dar **inevitabil**. Costul social nu trebuia să fie diminuat printr-o politică activă de protecție, ci acceptat ca o condiție necesară a succesului tranziției. Suferința a meritat pentru că obiectivele propuse au fost realizate. S-a supraadăugat și asumarea unor distorsiuni care au sporit costul tranziției. La dificultățile inevitabile s-au supraadăugat și altele datorate actorilor tranziției: **o atribuire moralistă**, prostia, lenea și hoția, sau atribuite colectiv nouă, românilor („așa suntem noi români”); mai nou, clasei politice, care trebuie reformată.

5. Viitorul: optimism. Odată încheiată tranziția, la care se adaugă și succesul integrării în UE și în NATO, putem fi optimiști în ce privește viitorul. Schimbările realizate oferă un punct solid pentru dezvoltare a țării.

³ Tudorel Postolache, (coord). *Schiță privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România* (București: 1990), p. 12.

⁴ Ibid., p. 12.

Populația își exprimă opiniile sale prin mai multe mecanisme.

Din când în când, ea este chemată să exprime prin vot conducerea și programele politice. Votul politic este însă fundat pe păcatul originar al democrației: **paradoxul libertății lui Adam**. Dumnezeu l-a chemat pe Adam și i-a spus: e timpul să-ți alegi o soție. Alege! Dar era doar Eva. Adam a ales și Eva a crezut că a fost aleasă pentru că este frumoasă și bună gospodină. Păcatul originar al democrației stă la baza democrației actuale: populația votează liber, dar pe o grilă formulată de clasa politică: câțiva candidați, câteva partide. La încheierea votului știm câți au votat pentru un partid sau altul, pentru un candidat sau altul, dar este foarte neclar ce a stat la baza alegerii lor. Oricum aleșii cred că prin vot au primit un mandat politic clar. Istoria a demonstrat că sistemul electoral nu este suficient. Nu atât votul, ci mișcări populare, chiar revoltele populare au forțat schimbări politice majore. Dacă Adam ar trăi în lumea modernă, ar putea face primul act cu adevărat liber al său, împotriva democrației divine, ar putea alege să divorțeze sau nu de Eva.

În ceea ce privește populația, ea are încă o formă de manifestare: exprimarea *stării sale de satisfacție/insatisfacție față de lumea în care trăiește, față de direcția în care țara este orientată, cum este condusă societatea*. Ea își comunică opiniile în mediul său, dar riscul este că „acolo sus” nimeni nu le ascultă. Sociologii au imaginat un instrument alternativ al populației de a-și exprima opiniile despre problemele importante ale ei și ale țării: **sondajele de opinie**. Și sondajele de opinie oferă grile de exprimare formulate de sociologi, dar mult mai largi și mai diverse decât votul.

Iată cum evaluează populația tranziția:

1. **Direcția tranziției:** După 20 de ani de tranziție, în 2010, populația estimează direcția în care România a mers.

Cum apreciați direcția în care merge România? ⁵

în direcția greșită	86%
în direcția bună	10,5%

Sursa: Baza de date ICCV privind Calitatea vieții în România

2. **Strategia tranziției** este exprimată sintetic în modul în care țara este condusă.

Populația este solicitată să evalueze modul în care este condusă țara (procente)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2003	2006	2010
Proastă/foarte Proastă	19	33	43	43	38	37	45	37	62	77	46	49	80
Bună / foarte bună	40	22	20	18	21	26	21	22	9	6	19	17	4

Sursa: Baza de date ICCV privind Calitatea vieții în România

Datele ICCV oferă o imagine a dinamicii evaluărilor făcute de populație în perioada 1990-2010. În primul an al tranziției, 1990, conducerea a fost investită cu încrederea de a concepe strategia schimbărilor sociale, deși îndoieli și rezerve au existat de la început. Cei mai mulți (40% față de 19%) au considerat că țara a fost condusă bine. Din al doilea an al tranziției, 1991, populația își schimbă evaluarea: opțiunile politice sunt evaluate predominant negativ, ajungându-se în 2010 la un larg consens: 80% consideră conducerea a fi proastă sau foarte proastă.

3. **Rezultatele tranziției:** rezultatele schimbărilor sociale ale tranziției sunt apreciate de majoritatea populației a fi negative.

Cum apreciază românii schimbările din societatea românească de după 1989

	1994	1999	2006	2010
negativ	30%	54%	33%	54%
pozitiv	24%	12%	24%	13%

Sursa: Baza de date ICCV privind Calitatea vieții în România

⁵ Datele utilizate aici sunt extrase din Baza de date ICCV privind Calitatea vieții în România, prezentate în Ioan Mărginean și Iuliana Precupețu, (coord). *Calitatea vieții în România 2010* (București: ICCV, 2010).

4. Prosperitatea sperată nu a fost realizată: 65% din populație se situează în sărăcie sau la limita sărăciei. Costul social a fost foarte mare.

Cum estimați veniturile în raport cu necesitățile (2010)	
nu ajung pentru strictul necesar	31%
ajung numai pentru strictul necesar	34%
ajung pentru un trai decent	26%
cumpărăm unele obiecte scumpe dar cu efort	9%
reușim să avem tot ce ne trebuie fără eforturi mari	0%

Sursa: Baza de date ICCV privind Calitatea vieții în România

Rezultatul este o societate mai echitabilă: *decisiv NU*.

Credeți că în România diferențele dintre veniturile sunt (2010)

mari sau mult prea mari	81%
normale	5%
mici sau prea mici	3%

Sursa: Baza de date ICCV privind Calitatea vieții în România

Calitatea vieții politice este estimată a fi foarte scăzută: 86%; 2% sunt mulțumiți și niciunul nu este foarte mulțumit.⁶

5. **Viitorul**, perspectivele țării: domină **pesimismul**.

În raport cu prezentul, condițiile de viață din țară peste 10 ani vor fi

	1994	1999	2006	2010
Mult mai proaste / mai proaste	23%	44%	30%	52%
Mai bune / mult mai bune	66%	39	48%	20%

Sursa: Baza de date ICCV privind Calitatea vieții în România

Populația dă o evaluare a întregului proces de tranziție accentuat negativă, atât în ce privește concepția derulării sale, cât și a rezultatelor ei.

Datele

Indicatorii social-economici produși de instituțiile publice exprimă o altă evaluare a rezultatelor tranziției. Ele sunt foarte diferite de cele propuși în 1990.

1. Performanța economiei. În ultimii 25 de ani, imaginea globală este mai degrabă de stagnare: o creștere economică la limita de jos a modestului, plasându-se în final undeva la 20% față de 1989, mici creșteri întrerupte de trei crize majore: 1991-93, 1997-99 și 2008-2012. De abia în 2004 s-a atins nivelul economiei din 1989 pentru ca doar după patru ani să intre într-o nouă criză.

PIB 1989 = 798 miliarde lei.

PIB 2010 = 946 miliarde lei, în prețuri 1989.⁷

Creștere economică în 21 ani: 19%, deci o creștere economică medie anuală cu mult sub 1%. După 2010, au urmat câteva procente în minus, apoi recuperate parțial cu câteva procente în plus.

Dincolo de indicatorul PIB, a cărui semnificație poate fi discutată, imaginea economiei actuale nu pare a oferi șanse prea optimiste: o economie privatizată, dar dezorganizată în jos: o industrie distrusă greu de reconstruit, o agricultură aflată într-o stare de confuzie.

Întreaga tranziție a fost dominată de abandonul total al unei politici a creșterii economice. Singura politică a fost cea a privatizării cu orice preț și de speranța, dovedită iluzorie, că simpla privatizare în contextul unei economii mondiale, presupuse a fi binevoitoare, va pune rapid economia românească pe drumul cel bun.

⁶ ———, (coord). *Paradigma calității vieții* (București: Editura Academiei Române, 2011), p. 253.

⁷ Cătălin Zamfir, Iulian Stănescu și Simona Ilie, *După 20 de ani: opțiuni pentru România* (București: ICCV, 2010), p. 12.

Politica de încurajare a întreprinderilor mici și mijlocii, considerată ca mijlocul cel mai important al relansării economice, s-a dovedit a fi și ea mai degrabă o iluzie, în fapt susținută mai mult declarativ, decât prin măsuri coerente.

Realizăm acum, după 25 de ani, că în discursul politic nu găsim nici-un program de creștere economică. Singurul obiectiv politic asumat în ultimii ani este defensiv și mai mult din rațiuni sociale: **crearea de locuri de muncă**. Ai impresia că politica economică este redusă la crearea de locuri de muncă *oricum ar fi ele*. Deficitul cronic de politică economică devine o cauză primară a dificultăților ieșirii viguroase din actuala criză.

2. Bunăstarea populației.

Eficiența umană a economiei se exprimă cu claritate în veniturile populației. Datele indică faptul că populația a suportat din plin costul tranziției. Marea masă a populației depinde de salarii și pensii. Salariile s-au prăbușit încă din primul an al tranziției (1991), atingând în 1997 nivelul cel mai scăzut: 56,2% din valoarea lui din 1990. De abia 17 ani de tranziției, în 2007, salariul mediu depășește cu puțin nivelul din 1990. Dar aceste date medii ascund o realitate mai dramatică. După 17 ani salariile au atins nivelul inițial al tranziției, dar nu toți salariații din 1990, ci doar jumătate dintre ei. Aproape jumătate dintre salariații din 1990 au pierdut poziția salarială, depinzând de venituri mai mici decât salariul: de la 8,4 milioane de salariați în 1990, încă din primii ani ai tranziției, numărul salariaților aproape s-a înjumătățit și de abia în 2015 pare a depăși cu puțin 5 milioane. Cea de a doua categorie foarte importantă de venituri, complementară cu salariul, pensiile, a suportat și mai dur costul tranziției: s-au prăbușit până la o 44% din valoarea inițială în 2000, depășind cu puțin valoarea inițială de abia în 2008.

Dinamica câștigului salarial real (S) și a pensiei medii reale (P) (1990=100)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
S	100	81,7	71,3	59,4	59,4	66,5	72,7	56,2	58,4	57	59,4	62,4
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
	63,9	70,8	78,3	89,5	97,4	111,8	130,3	128,3	123,6	121,3	122,5	
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
P	100	74,3	63,1	56,3	55,0	61,4	63,1	50,3	49,2	47,2	44,0	46,6
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	48,2	51,6	57,7	62,3	68,1	83,6	112,1	125,7	122,6	116,8	116,9	62,3

Sursa: Iulian Stănescu, *Puterea politică în România. De la comunism la noul capitalism* (București: Pro Universitaria, 2014), pp. 187, 193, 200, 202, 208.

Creșterea, în 25 de ani de tranziție, a veniturilor salariale cu 22%, și doar pentru jumătate dintre salariații inițiali, oricum am privi-o pare derizorie.

Dar performanțele României în aport cu celelalte state care actual compun UE? În 1990 România nu era cea mai săracă din Europa: cel puțin 4-5 state erau mai sărace.

EUROSTAT oferă date pentru 2007. Putem folosi aceste date pentru că situația României față de acea dată nu s-a modificat semnificativ. Europa a traversat de atunci o criză dificilă care a atins România, chiar mai accentuat.

România este nu numai cea mai săracă țară din Uniunea europeană, dar la distanță apreciabilă de toate celelalte țări. Unii politicieni par să fie bucuroși că, după alte calcule, Bulgaria ar putea sta mai prost.

Venitul disponibil median (pe persoană echivalentă), la paritatea puterii de cumpărare, în țările membre UE în anul 2007

Luxemburg	29.292	Slovenia	13.298
Marea Britanie	18.943	Grecia	11.577
Cipru	18.230	Malta	12.572
Irlanda	17.843	Portugalia	8.933
Olanda	17.718	R. Cehă	8.913
Germania	17.338	Estonia	6.765
Danemarca	16.958	Slovacia	6.888
Belgia	16.726	Ungaria	6.631
Franța	15.604	Lituania	5.854

Suedia	15.968	Letonia	5.594
Finlanda	15.372	Polonia	5.704
Italia	14.580	Bulgaria	3.343
Spania	13.011	România	2.942

Sursa: Eurostat, apud. Mariana Stanciu și Adina Mihăilescu, *Raportul social al ICCV. Starea sărăciei în România în context european* (București: ICCV, 2011).

Venitul disponibil pe persoană echivalentă în țările UE în 2007 oferă următoarea imagine: mediana pe UE poate fi considerată Spania cu 13 011 Euro. România cu 2 942 se plasează cu mult sub 60% din mediană (nivel sub care UE consideră plasarea în sărăcie), mai precis la 23% din mediană. Performanța umană a tranziției românești este dezastruoasă și raportată la media celorlalte 8 țări în tranziție, cu excepția Bulgariei: veniturile pe persoană în România reprezintă, în 2007, 39,4% din media veniturilor celor 8 țări în tranziție.

Aceste date ne pun pe gânduri: nu cumva tranziția din România a fost cea mai proastă în raport cu celelalte țări foste socialiste?

Întreaga tranziție a României a fost caracterizată printr-o politică pro-profit (profitul a fost avantajat pe toate căile) și anti-salarială. Politica salarială a fost centrată pe politica salariului mic, considerată un factor pozitiv pentru creșterea economică. Salariații au fost sacrificați pentru o creștere economică iluzorie. Politica tranziției a aruncat în sărăcie un segment substanțial de salariați.

Salariul minim median din cele 21 de țări UE este cel al Portugaliei, de 565 Euro. România se plasează cu mult sub mediană, la 28% din acesta. Dacă aplicăm același prag de sărăcie relativă, 60% din mediană (acesta este în 2013 de 339 Euro), România se plasează cu un salariu minim de 157 Euro la o distanță substanțială: 46,3% din pragul de sărăcie relativă.

Salariul minim în Uniunea Europeană, raportat la standardul puterii de cumpărare ()			
stat UE	salariul minim 2013 (SPC)	stat UE	salariul minim 2013 (SPC)
Luxemburg	1874,19	Portugalia	565,83
Belgia	1501,82	Polonia	392,73
Olanda	1469,40	Croația	372,35
Irlanda	1461,85	Slovacia	372,35
Franța	1430,22	Ungaria	335,27
Marea Britanie	1264,25	Estonia	320,00
Slovenia	783,66	Cehia	312,01
Spania	752,85	Lituania	289,62
Malta	697,42	Letonia	286,66
Grecia	683,76	Bulgaria	158,50
		România	157,50

Sursa: Eurostat (în Euro); (SPC- Standardul Puterii de Cumpărare)

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Wages_and_labour_costs/ro

În 2013 salariul minim în România reprezenta 36,4% din media salariilor minime din celelalte țări în tranziție, cu excepția Bulgariei.

Opțiunea actuală a guvernării Ponta de creștere rapidă și progresivă a salariului minim, inclusiv a salariilor diferitelor categorii bugetare, este o componentă importantă a unei posibile noi strategii social-economice de relansare a României.

3. Cuprinderea în activitatea economică formală a populației active

Și într-o țară săracă gradul de ocupare este de regulă mare, dar o ocupare *precară*, care produce venituri modeste și fluctuante, la limita sărăciei. În România actuală, ocuparea e foarte diversificată calitativ. Indicatorul cel mai relevant pentru gradul de participare la o activitate economică capabilă să asigure un standard de viață decent este proporția de salariați din populația activă. Munca salarială acordă venituri mai ridicate decât economia nesalarială, și mai sigură. Cu munca salarială sunt asociate cele mai importante forme de asigurare socială: securitatea locului de muncă, asigurări de sănătate, pensii, ajutor de șomaj. Gradul de salarizare este un indicator fundamental al *calității vieții de muncă*.

Unul dintre costurile sociale al tranziției este reducerea locurilor de muncă salariale.

Dinamica numărului de locuri de muncă salariale

1990	8,4 milioane
2011	4,3 milioane

Sursa: Anuarul Statistic al României 2000-2013

Reducerile cele mai importante au avut loc mai ales în domeniile cu venituri mai ridicate, industrie.

Numărul salariaților în industrie, în mii

1990	2010
4.005	1.259

Sursa: Anuarul Statistic al României 2000-2013.

Șansa de a obține un loc de muncă a devenit o problemă critică: în 2010, 76% dintre români estimau că posibilitatea de a obține un loc de muncă e foarte proastă sau proastă.

Cum estimează românii posibilitatea obținerii unui loc de muncă

	1990	2010
proastă / foarte proastă	33%	76%
satisfăcătoare	30%	17%
bună / foarte bună	21%	6%

Sursa: Ioan Mărginean și Iuliana Precupețu (coord). *Paradigma calității vieții*. (București: Editura Academiei Române, 2011), p. 246.

4. Inegalitate/egalitate, polarizare socială.

Un alt cost social al tranziției este creșterea inegalității sociale.⁸

În perioada tranziției, în România de la un nivel scăzut al indicelui Gini de **24** în 1989 s-a făcut un salt la **35** în 2009, față de **30** media UE. Nivelul inegalității al României este caracteristic țărilor subdezvoltate.

Și în ultimul deceniu inegalitatea socială a cunoscut o creștere care poate fi caracterizată a fi explozivă. Să luăm un alt indicator standard al inegalității: raportul dintre veniturile celor mai bogați 20% față de cei mai săraci 20%. Raportul era în 2000 de **4,5** și a crescut în 2008 la **7**.

Politica salarială a devenit și ea un mecanism al polarizării sociale. Dacă în România salariul mediu cunoaște o creștere modestă în 2013 față de 1989 (**120%**), salariul minim se depărtează de salariul mediu, depreciindu-se față de 1989: **82%** din nivelul inițial.

La toți indicatorii de inegalitate socială, România se plasează pe primul sau al doilea loc din Europa, după Lituania.

Și politic România se depărtează de Europa: un obiectiv important ale construirii Uniunii Europene este limitarea progresivă a inegalității sociale. În România, mulți lideri politici consideră inegalitatea ridicată ca un cost inevitabil, chiar ca un indicator al succesului tranziției, de sănătate motivatorie.

Politica fiscală din ultimii 10 ani este generatoare de creștere a inegalității: o fiscalitate regresivă.

5. Importanța statului

În perioada tranziției, era inevitabil că statul și-a schimbat substanțial funcțiile. Amploarea intervenției sale într-o perioadă de schimbare socială profundă nu poate să se reducă, ci chiar să crească: în restructurarea întregii societăți, dar și în echilibrarea bunăstării.

În întreaga perioadă a tranziției, politica în România a fost cea a *statului mic*.

Cheltuielile publice ale României ca pondere în PIB (2009)

România, cel mai scăzut din UE	40,4
cel mai ridicat nivel în UE	58,6

Sursa: Eurostat

Paradoxul României: deși statul este cel mai „mic” din Europa, politica românească până recent a fost orientată spre reducerea și mai mult a lui.

⁸ Datele din această secțiune sunt preluate din Cătălin Zamfir, (coord). *România: răspunsuri la criză* (București: ICCV, 2011), capitolul 5, Societatea românească în criză, pp. 49-68.

6. Gradul de implicare publică în echilibrarea bunăstării

Obiectivul principal al politicilor sociale este să reprezinte ea însăși un producător de bunăstare colectivă (în principal educație și sănătate; să promoveze ocuparea), dar și să echilibreze distribuția bunăstării colective și să reducă sărăcia.

Discursul public avansează aproape constant estimarea că statul social consumă în România excesiv de mult din buget. În consecință, el trebuie drastic redus. În realitate, cheltuielile sociale reprezintă partea cea mai mică din buget, față de celelalte țări europene. Politica actuală mărește astfel decalajul față de celelalte țări europene.

Cheltuielile sociale ca procent din cheltuielile publice, 2007

România	37
media UE 27	56
Ungaria	47
Slovacia	46
Cehia	44
Polonia	43
Bulgaria	41

Sursa: Cătălin Zamfir (coord). *România: răspunsuri la criză* (București: ICCV, 2011), p. 16.

Subfinanțarea relativă apare în toate domeniile sociale. Deși, de exemplu, liderii politici se tot plâng constant că pensiile presupun cheltuieli prea mari, în fapt datele arată că ele sunt mult mai mici decât celelalte țări în tranziție.

Cheltuielile pentru protecție socială (pensii, sănătate, șomaj, asistență socială) ca pondere în PIB, 2007

România	12,8
nivelul cel mai ridicat (Franța)	30,5
media celorlalte 6 țări foste socialiste	18,6

Sursa: Eurostat

Cheltuielile publice pentru pensii ca pondere în PIB, 2007

România	6,4
media celorlalte 6 țări foste socialiste	9,0

Sursa: Eurostat

Țările vest-europene au inventat, în condițiile dificile lăsate de cel de al Doilea Război Mondial, conceptul de *stat social* și și-au menținut această orientare. UE a conferit statului social o nouă dimensiune, introducând un concept-obiectiv politic prioritar: reducerea excluziunii sociale și promovarea incluziunii sociale.

În contrast cu politica UE, unele guvernări în România au avut ca obiectiv prioritar reducerea la minimum a funcțiilor sociale ale statului. În mod special asistența socială este ținta reducerii drastice, pe motivul că el este prea mare și viciat de abuzuri, de el beneficiind mulți care de fapt nu merită, fără a se furniza însă date statistice, cu excepția unor exemple. Tema combaterii excluziunii sociale/promovării incluziunii sociale nu mai este prezentă decât accidental în discursul politic.

În ultima perioadă politica românească a fost constant orientată spre reducerea suportului social, sub standardul unei mai bune focalizări: *reducerea prin focalizare*.

Serviciile sociale fundamentale - învățământ, sănătate, poliție - au fost supuse constant mesajului politic de decredibilizare și unor măsuri continue de reorganizare prin reducere, cu efecte distructive.

7. Ponderea săracilor în populație

Tranziția s-a caracterizat printr-o explozie a amplexului și gravității sărăciei în România. Ca efect al căderii economiei, dublată de accentuarea polarizării economice și de deficitul de protecție socială, sărăcia s-a extins. Este în special șocantă apariția și creșterea comunităților confruntate cu o sărăcie extremă, de tipul celor dezvoltate în jurul gropilor de gunoi.

Indicatorul sărăciei relative, utilizat de Uniunea Europeană, este mai puțin relevant pentru țările cu un grad ridicat de sărăcie, el indicând mai mult inegalitatea, decât sărăcia propriu-zisă. Când analizăm datele

oferite de UE trebuie să ținem seama că ele oferă o imagine mai roză a situației țării noastre: în România, **sărăcia absolută tinde să fie mai ridicată decât sărăcia relativă**⁹.

Sărăcia relativă (sub 60% din venitul median) în 2010

România	30,6%
media UE	23,2%
Finlanda, cel mai scazut	13,8%

Sursa: Eurostat ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Income_distribution_statistics/ro

Ceea ce diferențiază dramatic România de toate celelalte țări este riscul de sărăcie a persoanelor care muncesc, rezultat al politicii salariale. Ca efect cumulat al tuturor politicilor social-economice, munca nu garantează un standard decent de viață, extinzându-se riscul sărăcirii și în zona segmentului activ al populației.

Sărăcia persoanelor care muncesc, pondere din persoanele angajate (2007)

România	18
media UE 27	8
Bulgaria	8
Cehia	3

Sursa: Eurostat, apud. Cătălin Zamfir (coord). *România: răspunsuri la criză* (București: ICCV, 2011), p. 56.

UE își propunea o reducere până în 2020 a săracilor cu 20 de milioane. Și România a formulat un obiectiv similar. Nu e clar cum ar putea să-l atingă. De atunci, preocuparea politică de a reduce sărăcia și excluziunea socială a trecut pe un plan secund, până la a dispărea complet în anii 2008-2011. În repetate rânduri, discursul politic al guvernării din acei ani lansa ca explicație a sărăciei, „lenea” populației, și ca singură soluție la nemulțumirile în creștere, migrația.

În condiții de criză economică severă, asistența socială, instrumentul public de limitare a efectelor de sărăcire severă, este supusă unei politici de decedibilizare și compresie. Bugetul pentru 2012 prevedea o reducere și mai importantă a finanțării asistenței sociale de la 2,8% din PIB la 2%. În fapt, asistența socială propriu-zisă este de sub 1%, restul fiind dedicat suportul pentru mamele salariate pentru îngrijirea copiilor.

8. Grad de democrație/autoritarism

Și în evaluarea sistemului politic ne confruntăm cu o discrepanță șocantă. Pe de o parte, constatăm că avem structuri instituționale standard pentru orice democrație occidentală: pluripartidism, parlament, alegeri. Specialiștii tranziției consideră că avem democrație, deși, din motive greu de explicat, nu funcționează bine.

Populația are însă, după cum am văzut, o opinie mai dură: 91% consideră că nu au nicio influență asupra modului în care este condusă țara.

Cum explicăm această discrepanță? Cred că pentru asta trebuie să adoptăm teoria lui Marx. El argumenta că procesul politic este mai puțin explicabil prin formele legale, ci prin structura reală de putere a societății civile: grupurile sociale interne și externe și relațiile dintre ele sunt aflate într-un joc complex și rezultatul acestuia dă profilul procesului politic.

Dincolo de opiniile populației, câteva fapte relevante pentru succesul/insuccesul democrației românești.

2012 a fost anul în care populația a decis că doar votul electoral din 4 în 4 ani nu este suficient. A ieșit în stradă și protestul ei a forțat schimbarea guvernării. Majoritatea reală (**7,4** milioane față de un segment nesemnificativ care a avut o altă părere) a votat pentru demiterea președintelui, considerat a fi frâna principală în calea ieșirii din situația dezastruoasă a României. Voința populației, exprimată democratic prin vot, a fost însă desconsiderată. Occidentul avea o altă părere și a impus-o României. Președintele însuși a încălcat principiul fundamental al funcției sale constituționale: să asigure respectarea cu strictețe a voinței poporului. El a chemat, nu la vot, ci să stea acasă, să nu-și exprime opțiunile sale. A fost un act politic cred unic într-o democrație modernă. Mai mult. A ignorat voința zdrobitoare a majorității reale, refuzând să-și dea demisia de onoare constituțională. Clasa politică a dovedit și ea de lașitate anticonstituțională, acceptând cu resemnare, printr-o sofisticare juridică, anularea voinței populației.

⁹ De văzut și în Mariana Stanciu și Adina Mihăilescu, "Raportul social al ICCV. Starea sărăciei în România în context european," (București: ICCV, 2011).

Votul din 2014, dincolo de controversele referitoare la semnificația ei, a fost clar că a exprimat o nemulțumire față de realizarea mandatului de schimbare acordat în 2012, estimată ca insuficientă. A fost mai degrabă un vot negativ și o speranță pentru altceva. Și iarăși Eva a crezut că a fost aleasă pentru că e frumoasă și că i s-a acordat un mandat ferm de a găti tot ce-i trece prin minte. Istoria neînțeleasă se repetă.

Iulian Stănescu limpezește răspunsul la întrebarea cine ia deciziile fundamentale în democrația românească, cine beneficiază și cine va suporta costurile.¹⁰ Citez pe larg pentru că formulările sunt extrem de clare.

„Programul ieșirii din criză în 2010 este centrat pe un împrumut masiv de 20 miliarde Euro și de condiționalități complementare. (...) Inițiativa constituirii unei platforme colective de acțiune nu a aparținut statelor, ci... organizațiilor financiare internaționale, BERD și FMI, precum și Comisie europene... Statele occidentale au avut un rol semnificativ în stabilirea cadrului de acțiune și de coordonare politică a procesului... Principalul partener al instituțiilor financiare internaționale și CE a fost capitalul financiar vest-european... reprezentării statului român nu au avut o poziție proactivă, ci una pasivă față de deciziile luate”.¹¹ (pag. 313)

Cum s-au distribuit beneficiile împrumutului ?

„Pentru capitalul străin, filialele bancare din România au fost puse la adăpost (...) O parte importantă a celor 20 de miliarde necesare susținerii balanței de plăți externe se întorceau către băncile occidentale (...) O altă parte revenea producătorilor industriali vest-europeni, prin vânzările de bunuri de consum (...) În fine, profiturile companiilor străine (...) puteau fi repatriate.

Pentru capitaliștii autohtoni, a fost înlăturat unul dintre cele două mai mari pericole: inflația, respectiv creșterea impozitelor directe (...)

Pentru populație, acordurile înseamnă o notă de plată în plan social prin scăderea veniturilor reale, șomaj, sărăcie provocate de ajustările structurale și austeritatea bugetară”.¹² Evident, tot în sarcina populației revine rambursarea împrumuturilor contractate în 2009-2010.

Integrarea europeană, pe lângă beneficiile scontate, a avut și efecte care nu pot fi ignorate, deoarece „a însemnat și prezența dominantă a capitalului străin la nivelul înălțimilor de comandă ale economiei. În această situație, interesele acestuia nu aveau cum să nu fie acomodate, fiind un element definitoriu al structurii și funcționării puterii în România”.¹³

Democrația românească există la nivel instituțional, dar conținutul său real este cu totul altul decât în Occident. Ce șanse are, în aceste condiții, democrația românească să funcționeze ca în țările occidentale puternice?

Sociologia: un alt tip de evaluare

Prin vocația sa sociologia a intenționat să se angajeze în conceperea unui nou tip de societate. Dar realitatea politică i-a luat-o înaintea. Politic, prioritar a fost preluarea modelelor instituțiilor politice occidentale și liberalizarea economiei, complementar cu privatizarea ei.

În primii ani ai tranziției sociologii au fost angajați în două domenii: politicile sociale și reforma sistemului de educație și cercetare. Ulterior sociologia românească a devenit masiv o *știință instrumentală* a construirii noii societăți. Dar se înregistrează preocupări și pe linia reflecției asupra proceselor globale de schimbare, lucrări de analiză critică și încercări de descifrare a căilor de ieșire din criza cronică a României. Cu puține excepții, tematica macrosocială a sociologiei nu a asimilat modelul ideologic al tranziției. Notăm câteva lucrări, cu abordări foarte variate, în ordinea publicării: **Vladimir Pasti** (*România în tranziție. Căderea în viitor, 1995, România – Starea de fapt*, (împreună cu Mihaela Miroiu și Cornel Codiță), 1996, *Politica contra economiei, 1998, Noul capitalism românesc, 2006*), **Ștefan Buzărnescu** (Bovarismul instituțional și reforma românească, 1998), **Lazăr Vlăsceanu** (Politică și dezvoltare. România încotro ?, 2001), **Cătălin Zamfir** (*O analiză critică a tranziției. Ce va fi "după" ?*, 2004, împreună cu Stănescu, I. și Ilie, S., *Raportul social al ICCV. După 20 de ani: Opțiuni pentru România, 2010, Tranziția: va mai fi sociologia românească la fel? 2011, O analiză critică a tranziției II. România în ianuarie 2012, – Către ce ne îndreptăm?, „Societatea bună” o nouă provocare pentru sociologie*, 2013), **Napoleon Pop, Amalia Fugaru și Valeriu Ioan-Franc** (Despre criză. Fără mânie și cu

¹⁰ Iulian Stănescu, *Puterea politică în România. De la comunism la noul capitalism (1989-2014)* (București: Pro Universitaria, 2014).

¹¹ Ibid., p. 313.

¹² Ibid., p. 314,

¹³ Ibid., p. 314.

discernământ, 2010), **Gheorghe Olah** (De ce nu este România o țară dezvoltată?, 2013), **Bogdan Ficeac** (România captivă, 2011), **Iulian Stănescu** (*Puterea politică în România. De la comunism la noul capitalism*, 214), **Vasile Sebastian Dâncu**, *Triburile. O patologie a politicii românești de la Revoluție la Generația Facebook*, 2015).

O concluzie. Putem caracteriza societatea românească ca rezultat al celor 25 ani de tranziție astfel: *o societate sărăcită dominată de grave inegalități, bazată pe o economie dezorganizată, tendințe de manifestări autoritariste sub forma unei democrații inoperante, intervenții politice de tip vasal a unor forțe externe.*

Populația a suferit costul tranziției, dar nu a fost un cost inevitabil pentru o tranziție de succes, ci un cost datorat unei proaste strategii.

Bibliografie

Mărginean, Ioan și Iuliana Precupețu, (coord.). *Calitatea vieții în România 2010*. București: ICCV, 2010.

— — —, (coord.). *Paradigma calității vieții*. București: Editura Academiei Române, 2011.

Postolache, Tudorel, (coord.). *Schiță privind strategia înfăptuirii economiei de piață în România*. București, 1990.

Stanciu, Mariana și Adina Mihăilescu, *Raportul social al ICCV. Starea sărăciei în România în context european*. București: ICCV, 2011.

Stănescu, Iulian. *Puterea politică în România. De la comunism la noul capitalism (1989-2014)*. București: Pro Universitaria, 2014.

Zamfir, Cătălin, (coord.). *România: răspunsuri la criză*. București: ICCV, 2011.

Zamfir, Cătălin, Iulian Stănescu și Simona Ilie. *După 20 de ani: opțiuni pentru România*. București: ICCV, 2010.